

Jos Smeets (1958-2025)

door:

Hans Hovens, Eric Bervoets en Jos Breukers¹

Op 4 december 2025 overleed historicus Jos Smeets. Met zijn overlijden verliest Nederland een bevlogen wetenschapper, verbinder, inspirator en boeiend verteller. Als Jos sprak over politiegeschiedenis, hingen de toehoorders aan zijn lippen en leek het warempel of hij er zelf ooit bij was geweest. Zijn levenswerk draaide dan ook om het toegankelijk maken en duiden van de geschiedenis van de politie en de Koninklijke Marechaussee. Door zijn publicaties, betrokkenheid bij musea en stichtingen, en zijn persoonlijke inzet voor het erfgoed, werd hij een sleutelfiguur in de geschiedschrijving van beide instituten. In dit artikel staan we stil bij Jos Smeets en zijn bijdrage aan de politiewetenschap en hoe hij probeerde bruggenbouwer te zijn tussen wetenschap en praktijk. Ook gaan we nader in op Jos als persoon: zijn veerkracht ondanks zijn zwakke gezondheid, de maatschappelijke betrokkenheid en zijn nalatenschap.

Wetenschappelijke bijdrage aan de politiewetenschap

Binnen de politiewetenschap, die vooral wordt gedomineerd door sociologen, bestuurskundigen en criminologen, was Jos Smeets één van de weinige historici die zich structureel met het politiebestel bezighield. Toch kreeg de toenmalige Onderzoeksgroep aan de Nederlandse Politieacademie aan de Kleiberg in Apeldoorn, waar één van de auteurs toen werkzaam was, er in 2000 plotsklaps drie collega's bij: Jos Smeets, Guus Meershoek en Ronald van der Wal.

Smeets' diepgaande kennis van politiejargon, cultuur en organisatie heeft hem tot een gewaardeerd 'embedded' wetenschapper gemaakt. Toch lijkt de houding, die de politie en de marechaussee, als instituut, ten opzichte van de eigen geschiedenis hebben, te verschillen. Waar de Koninklijke Marechaussee, als onderdeel van de krijgsmacht, een sterk historisch besef heeft, is de houding van de politie ten opzichte van haar eigen geschiedenis eerder ambigue te noemen; historisch besef wordt vaak als ballast gezien. Wellicht dat Smeets zich daardoor meer gewaardeerd voelde door de Marechaussee.

Midden jaren tachtig van de vorige eeuw kwam Jos Smeets in contact met Jan Wiarda, hoofdcommissaris van de Gemeentepolitie Utrecht. Wiarda behoorde tot een nieuwe generatie kritische politieofficiëren die later zouden uitgroeien tot invloedrijke korpschefs. Zoekend naar een antwoord op maatschappelijke veranderingen en een afnemend vertrouwen in instituties (als politie), legde hij - samen met onder meer Nordholt en Straver - het fundament dat de Nederlandse politie tot ver in de jaren negentig zou beïnvloeden.² Centraal in de nieuwe ideologie stonden democratie en rechtsstaat, legitimiteit en integriteit, maatschappelijke integratie en professionaliteit.

¹ Met dank aan Guus Meershoek, die ons van aanvullende informatie voorzag.

² Gedoeld wordt op het rapport van de Projectgroep Organisatie Structuren, *Politie in Verandering*, 1977

Zijn eerdere zoektocht naar deze kernwaarden, het rumoer dat kort na zijn aantreden als hoofdcommissaris in Utrecht ontstond toen de oorlogsgeneratie de politie verliet en hun ervaringen en emotie wilde vastleggen en de rol die de politiegeschiedenis speelde in zijn zoektocht naar een betere politie, brachten hem voor advies bij professor Hermann von der Dunk, hoogleraar geweest aan het Instituut voor Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht.³ Deze stuurde de student moderne geschiedenis, Jos Smeets, naar de van Friese afkomst komende Wiarda. De laatste zette de zoon van een rijkspolitieaanvoerder uit het Limburgse Borgharen ertoe om voor de afronding van zijn studie een scriptie te schrijven over de Utrechtse politie in de Tweede Wereldoorlog. Dat werd 'Tussen plicht en geweten'. Daarin spreidt Jos voor het eerst zijn handelsmerk tentoon van een briljant verteller en schrijver die historische kennis toegankelijk wil maken voor een breder publiek.⁴

Op initiatief van Wiarda en met steun van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, een zestal regiokorpsen, de Koninklijke Marechaussee, het Korps Landelijke Politiediensten en de Politieacademie, startte - onder leiding van Cyrille Fijnaut - een wetenschappelijk onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse politie in de negentiende en twintigste eeuw. Jos werkte toen al als vrijwilliger in het archief van het Museum der Koninklijke Marechaussee.

Het project mondde in 2007 uit in de boekenset 'De Geschiedenis van de Nederlandse politie'. Jos Smeets schreef daarbij het deel 'Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat'. Jos kon hierbij terugrijpen op zijn dissertatie over het Korps Politietroepen uit 1997, zijn boek over De Affaire Oss uit 2001 en de vele artikelen en boekbijdragen die hij al had opgeleverd.⁵

Het heden snappen door het verleden te kennen: enkele kernpublicaties

Smeets' werk laat zien dat kennis van het verleden essentieel is voor het begrijpen van hedendaagse dilemma's en het ontwikkelen van professioneel en verantwoord politiewerk. Zijn publicaties zijn toegankelijk, grondig en maatschappelijk relevant. Hij wist complexe thema's te vertalen naar leesbare verhalen voor zowel vakgenoten, de Nationale Politie en de Koninklijke Marechaussee, als een breed publiek.

Zijn proefschrift 'Het Korps Politietroepen: De politie-militair als steunpilaar van het wettig gezag' (1997) geldt als standaardwerk binnen de militaire en politiegeschiedenis. In 'De affaire-Oss' (2001) reconstrueerde hij een van de grootste affaires in de Nederlandse politiegeschiedenis. Met 'Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat' (2007) analyseerde hij de ontwikkeling van de rijkspolitiezorg en de interne spanningen. De biografie 'Marius van Houten, marechaussee en diplomaat' (2011) belichtte internationale politiesamenwerking en de oprichting van INTERPOL.

³ Fijnaut, C. (2007). 200 jaar politiegeschiedenis; Toespraken bij de presentatie van 'De geschiedenis van de Nederlandse politie', p 35.

⁴ Smeets, J. (1986) Tussen plicht en geweten. Een dilemma van de Utrechtse politie 1940- 1945.

⁵ De complete serie is aangevuld: Fijnaut, C. (2007) *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis*; Meershoek, G. (2007), *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De gemeentepolitie in een veranderende samenleving*; Wal, R. van der, (2007) *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De vakorganisatie en het beroepsonderwijs.*; Bloembergen M. (2009), *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië. Uit zorg en angst.*; en Klinkers, E. (2011), *De geschiedenis van de politie in Suriname, 1863-1975. Van koloniale tot nationale ordehandhaving*,

Samen met Guus Meershoek en Tom van Es schreef hij 'In de frontlinie' (2015), waarin de morele dilemma's van politiemannen tijdens de Tweede Wereldoorlog centraal staan. In 'Nederlandse Gendarmes' (2018, met Guus Meershoek) wordt de geschiedenis van de marechaussee verteld aan de hand van sleutelmomenten en persoonlijke verhalen. In datzelfde jaar droeg hij bij aan een nummer van Justitiële Verkenningen, genaamd *Krijgsmacht en Politietaken*.⁶ Deze publicatie betrof de militaire bijstand bij de binnenlandse rechtshandhaving en politietaken. Daarbij kwamen ook de grenzen aan bod tussen militaire en civiele taken, samenwerking en de rol van de marechaussee als politie met militaire status. De medeauteurs leerden van Jos dat de grenzen tussen politie en krijgsmacht slechts kunnen worden begrepen door de geschiedenis goed te kennen. Van zijn hand was dan ook de bijdrage *Politie, krijgsmacht en ordehandhaving: Een historisch perspectief (1850-2000)*.

Ook internationaal publiceerde Jos Smeets regelmatig en leverde hij bijdragen aan vakbladen en museumbrochures. Zijn laatste publicatie, het artikel *'t Kan verkeren* (2025), beschrijft hoe de Koninklijke Marechaussee en de krijgsmacht zich moesten aanpassen aan veranderende omstandigheden.

Bruggenbouwer tussen wetenschap en praktijk

Nog even terug naar het boek over kolonel van Houten: deze was ooit bewaker van de Duitse keizer die tijdens zijn ballingschap na de Eerste Wereldoorlog in Huis Doorn vertoefde. Zonder dat hij het wellicht beseftte, was er een zekere overeenkomst tussen Jos Smeets en de kolonel. Van Houten was geen doorsnee marechaussee-officier: in de woorden van Jos was het 'een overtuigd discipel van de wetenschappelijke opsporingskunst'. Net als Jos zelf probeerde Van Houten een brug te slaan tussen wetenschap en praktijk. Jos probeerde als wetenschapper de wetenschap toegankelijk te maken voor de praktijk en Van Houten probeerde als professional de wetenschap te introduceren binnen het politiewezen.

Jos Smeets was meer dan een productief auteur, zoveel is wel duidelijk. Hij bracht wetenschap en praktijk samen, onder andere via zijn betrokkenheid bij het Marechausseemuseum in Buren en als adviseur van de Stichting Museum der Koninklijke Marechaussee. Hij stimuleerde samenwerking tussen onderzoekers, vrijwilligers en beleidsmakers, en vergrootte het historisch bewustzijn binnen en buiten politie en de marechaussee. Zijn persoonlijke benadering maakte hem tot een gewaardeerd klankbord voor collega's, vrijwilligers en jonge historici. Niet alleen via publicaties, maar ook in gesprekken en anekdotes wist hij de geschiedenis tot leven te brengen.

Veerkracht en maatschappelijke betrokkenheid

Jos legde een tomeloze veerkracht aan de dag. Want, ondanks zijn gezondheidsproblemen, bleef hij actief en betrokken. Zelfs toen zijn gezichtsvermogen hem belemmerde, vond hij manieren om bij te dragen, bijvoorbeeld door te werken aan

⁶ Bervoets, E., Eijgenraam, S., Smeets, J., Neuteboom, P., Hovens, H., Voetelink, J., ... & Noll, J. (2018). *Krijgsmacht en politietaken*. Justitiële Verkenningen, nr. 03.

het inleidende historische hoofdstuk in het 'Handboek Marechaussee'⁷. Zijn doorzettingsvermogen en liefde voor het vak bleven tot het einde zichtbaar.

Jos was altijd bereid zijn enorme kennis van de politiegeschiedenis te delen in samenwerkingsprojecten met het Nederlands Politieuseum (nu Korpora). Smeets had ook een grote inhoudelijke inbreng in de interactieve CD 'De noodzaak van vernieuwen. Verleden, heden en toekomst van recherche-informatie in Nederland' die het Nederlands Politieuseum in 2008 produceerde voor de Dienst Internationale Politiesamenwerking van het Korps Landelijke Politiediensten.

Als gastconservator was Jos Smeets de drijvende kracht voor de tentoonstelling 'Zwart Wit Grijs: de Nederlandse politie in de Tweede Wereldoorlog' op tal van politielocaties in Nederland.

Nalatenschap en inspiratie

De nalatenschap van Jos Smeets leeft voort in zijn publicaties, zijn inzet voor het erfgoed van de marechaussee en in de herinneringen van allen die met hem hebben samengewerkt. Zijn werk biedt inzicht in het verleden en vormt een inspiratiebron voor toekomstige generaties historici en liefhebbers van politie- en marechaussee-geschiedenis. Zijn rol als verbinder tussen wetenschap en praktijk maakt zijn nalatenschap blijvend waardevol.

Met het overlijden van Jos Smeets is een markante en toegewijde historicus heengegaan. Zijn passie, betrokkenheid en scherpe inzichten zullen door velen gemist worden, maar zijn werk en inspiratie blijven voortleven.

⁷ Smeets, J en H. Hovens, Adaptatie en continuïteit: schoksgewijze ontwikkeling van de marechaussee gedurende twee eeuwen. In: M den Boer e.a. (red) (2022), *Marechaussee, studies over de werkwijze en organisatie van de Koninklijke Marechaussee*, pp. 21-49.